

Protocol dyslexie

COLOFON

eigenaar:	College van Bestuur
auteur(s):	Orthopedagogen Expertisecentrum Fierder Onderwijs
versiedatum:	06-11-2023
dit document vervangt:	Dyslexieprotocol Dockinga College (september 2019), Protocol dyslexie Lauwers College (juni 2020) en protocol ernstige lees-/spellingsproblematiek en dyslexie CSG Liudger (maart 2022)
publicatielocatie:	DMS Fierder Onderwijs
publicatiedatum:	18-12-2024
revisiedatum:	18-12-2028
revisieprotocol:	instemming door GMR en vaststelling CvB

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Definitie en kenmerken van dyslexie	4
2. Signalering en screening van dyslexie	5
2.1. Signalering van dyslexie	5
2.2. Screening van dyslexie	6
2.3. Verloop screeningsfase	7
3. Onderzoek naar dyslexie	8
3.1. Opzet van het onderzoek	9
3.2. Dyslexieverklaring	9
4. Begeleiding van leerlingen met dyslexie	10
4.1. Begeleiding in de klas	10
4.2. Begeleiding buiten de klas	10
4.3. Begeleiding binnen het praktijkonderwijs	11
5. Regelingen vrijstellingsmogelijkheden en examens	11
5.1. Vrijstellingen en aanpassingen in het vmbo	12
5.2. Vrijstellingen en aanpassingen op havo/vwo	13
5.3. Aanpassingen tijdens toetsen en examens	14
5.4. Rol van de inspectie bij aanpassingen en vrijstellingen	16
Literatuur	17
Bijlagen	18
Bijlage 1 Signalenlijst lees- en spellingsproblemen	18
Bijlage 2 Evaluatieformulier extra begeleiding VO	19
Bijlage 3 Checklist aanmeldossier dyslexieonderzoek	20
Bijlage 4 Vragenlijst ouder(s)/verzorger(s) dyslexieonderzoek	21
Bijlage 5 Toestemmingsformulier dyslexieonderzoek	24

Voorwoord

In het voortgezet onderwijs krijgen leerlingen met dyslexie te maken met nieuwe uitdagingen, zoals bijvoorbeeld het lezen van steeds langere teksten en het leren van de nieuwe, moderne talen. Het is juist daarom van belang dat leerlingen met dyslexie binnen het voortgezet onderwijs worden voorzien in hun specifieke ondersteuningsbehoefte. Voor deze leerlingen en hun ouders is het belangrijk dat zij weten hoe de middelbare school met dyslexie omgaat. In dit protocol wordt uitgelegd hoe de signalering, diagnostiek en begeleiding van leerlingen met (kenmerken van) dyslexie binnen Fierder Onderwijs is vorm gegeven. Het protocol is niet alleen bedoeld voor leerlingen met een dyslexieverklaring. Het protocol is ook bedoeld voor leerlingen, die op de middelbare school kenmerken laten zien van dyslexie maar waarbij nog geen onderzoek naar dyslexie verricht is. Dit kan het geval zijn bij nieuwe leerlingen in de brugklas, waarbij vanuit de overdracht met de basisschool een vermoeden van dyslexie naar voren is gekomen. Echter, het is ook mogelijk dat leerlingen gedurende de eerste leerjaren op de middelbare school gecompenseerd hebben voor hun zwakkere lees- en/of spellingsvaardigheden, maar dat zij op latere leeftijd kenmerken van dyslexie laten zien. Voor al deze leerlingen is het protocol dyslexie van Fierder Onderwijs bedoeld.

Dit protocol vormt een leidraad voor hoe de scholen binnen Fierder Onderwijs omgaan met dyslexie. Het protocol is tot stand gekomen door de harmonisering van de reeds bestaande protocollen van de drie Christelijke scholengemeenschappen (CSG Liudger, Dockinga College en Lauwers College), welke samen Fierder Onderwijs vormen. Daarnaast is het protocol aangevuld met de meest recente regel/-wetgeving en is het landelijke protocol dyslexie binnen het Voortgezet Onderwijs leidend geweest bij het opstellen van dit protocol. Hiermee komen alle voorgaande dyslexieprotocollen van de scholengroepen te vervallen.

Hoewel de algemene leidraad over hoe er omgegaan wordt met dyslexie in dit protocol is weergegeven, blijft er voor de scholen binnen Fierder Onderwijs ruimte om eigen accenten te leggen in de omgang met dyslexie. Enkele van deze accenten worden in dit protocol aangestipt.

1. Definitie en kenmerken van dyslexie

Op de middelbare scholen van Fierder Onderwijs komt het voor dat leerlingen instromen vanuit de basisschool met een diagnose (ernstige) dyslexie. Bij sommige leerlingen is er nog geen diagnose dyslexie gesteld, maar blijkt bij de overdracht dat de leerling kenmerken van dyslexie vertoont. Deze leerlingen kunnen gedurende het eerste schooljaar (of in latere schooljaren) onderzocht worden. Binnen Fierder Onderwijs worden de criteria van de Brede vakinhoudelijke richtlijn Dyslexie (2021) en het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs (2013) gevolgd. Hieruit volgt onderstaande definitie.

“Dyslexie is een specifieke leerstoornis die zich kenmerkt door een hardnekkig probleem in het aanleren van accuraat en vlot lezen en/of spellen op woordniveau, dat niet het gevolg is van omgevingsfactoren en/of een lichamelijke, neurologische of algemene verstandelijke beperking”.

Uit de definitie is af te leiden dat er sprake moet zijn van hardnekkige problemen, als het niveau van lezen en/of spellen aantoonbaar achterligt op het gewenste niveau én er geen andere beperkingen aan ten grondslag liggen. Dyslexie is een stoornis die in verschillende gradaties kan voorkomen. Het is hierdoor niet altijd gemakkelijk om dyslexie te herkennen. Onderstaand worden een aantal kenmerken genoemd waaraan dyslectische leerlingen op de middelbare school herkend kunnen worden. Hierbij wordt opgemerkt dat niet alle kenmerken voor alle dyslectische leerlingen gelden.

Mogelijke kenmerken van dyslexie bij leerlingen op de middelbare school:

- Problemen met het stilleestempo. Dit tempo ligt vaak te laag, waardoor het veel tijd kost om de lesstof of een toets te lezen en begrijpen
- Veel moeite met de spelling van de moderne, vreemde talen
- Veel moeite met het leren van woordenlijsten bij de moderne, vreemde talen
- Moeite met het juist vervoegen van werkwoorden en correct schrijven van werkwoordsvormen
- Woordvindingsproblemen
- Meer tijd nodig om informatie te verwerken (zoals lange, meervoudige instructies)
- Problemen met het onthouden van losse op zichzelf staande gegevens (zoals jaartallen)
- Moeite met het plannen en organiseren van het schoolwerk

Deze problemen kunnen gevolgen hebben voor het sociaal-emotioneel functioneren van een dyslectische leerling. Leerlingen met dyslexie moeten zich over het algemeen meer inspannen voor het leren dan hun klasgenoten zonder dyslexie. Het komt voor dat leerlingen met dyslexie hierdoor faalangstig worden, overbelast raken, gedemotiveerd raken en een negatief zelfbeeld ontwikkelen.

Om te voorkomen dat de dyslexie ernstige gevolgen heeft op het sociaal-emotioneel functioneren van een leerling, is het van belang dat de middelbare school adequate begeleiding biedt.

2. Signalering en screening van dyslexie

Bij veel leerlingen wordt in de basisschoolperiode al gesignaleerd dat er mogelijk sprake is van dyslexie. Bij deze leerlingen is op de basisschool een onderzoek gedaan naar (ernstige) dyslexie en is er een diagnose gesteld. Als bij aanmelding op de middelbare school uit het leerlingdossier blijkt dat er dyslexie is vastgesteld, wordt de dyslexieverklaring toegevoegd aan het leerlingvolgsysteem (SOM of Magister) van de leerling en wordt de ondersteuning in de eerste klas zo spoedig mogelijk opgestart. Er zijn ook leerlingen waarbij op de basisschool geen dyslexie is vastgesteld, maar die wel signalen van dyslexie laten zien. Voor deze leerlingen geldt dat er op de middelbare school gescreend wordt of er sprake kan zijn van dyslexie.

2.1. Signalering van dyslexie

Signalering van dyslexie bij binnenkomst in klas 1:

Bij de aanmelding van nieuwe leerlingen wordt door de basisschool een onderwijskundig rapport mee gestuurd. Deze onderwijskundige rapporten worden door de toelatingscommissie gescreend op (signalen van) dyslexie. Hierbij wordt gekeken naar of een leerling zwakke scores bij technisch lezen en/of spelling heeft behaald. Ook wordt er beoordeeld of er sprake is van een discrepantie (groot verschil) met de scores op andere vakgebieden, zoals rekenen-wiskunde. Andere mogelijke signalen van dyslexie zijn herhaalde remedial teaching bij technisch lezen en/of spelling zonder aanzienlijke groei in scores of een notitie van ouder(s)/verzorger(s) en/of leerkracht in het aanmeldformulier dat er een vermoeden van dyslexie is.

Signalering van dyslexie vanaf klas 2:

Ook bij leerlingen in klas 2 of hoger vindt er signalering van dyslexie plaats. Het kan namelijk zo zijn dat het onderwijskundig rapport van een leerling bij binnenkomst in het voortgezet onderwijs onvoldoende aanleiding geeft voor een onderzoek naar dyslexie, terwijl er later in de schoolcarrière toch aanwijzingen lijken te zijn voor dyslexie. Het zou hierbij bijvoorbeeld kunnen gaan om leerlingen die hun zwakkere lees- en/of spellingsvaardigheden lange tijd hebben kunnen compenseren. Signalen van dyslexie bij deze leerlingen kunnen zijn dat leesopdrachten niet binnen de gestelde tijdslimiet af zijn, dat de leerling lang bezig is met het huiswerk en dat de leerling veel spelfouten maakt bij de vreemde talen. Deze signalen moeten vanaf het tweede leerjaar gesignaleerd worden door minimaal twee lesgevende docenten. Hiervoor dient de mentor van de leerling en een talentdocent ieder de Signalenlijst lees- en spellingsproblemen (Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs, 2013) in te vullen (zie bijlage 1). De twee signalenlijsten worden in een leerlingbespreking met andere lesgevende docenten en de dyslexiecoach besproken en worden met de teamleider gedeeld. Wanneer de signalen voor dyslexie door meerdere docenten, dyslexiecoach en teamleider erkend worden, kan de dyslexiecoach de leerling aanmelden voor een screeningsonderzoek.

2.2. Screening van dyslexie

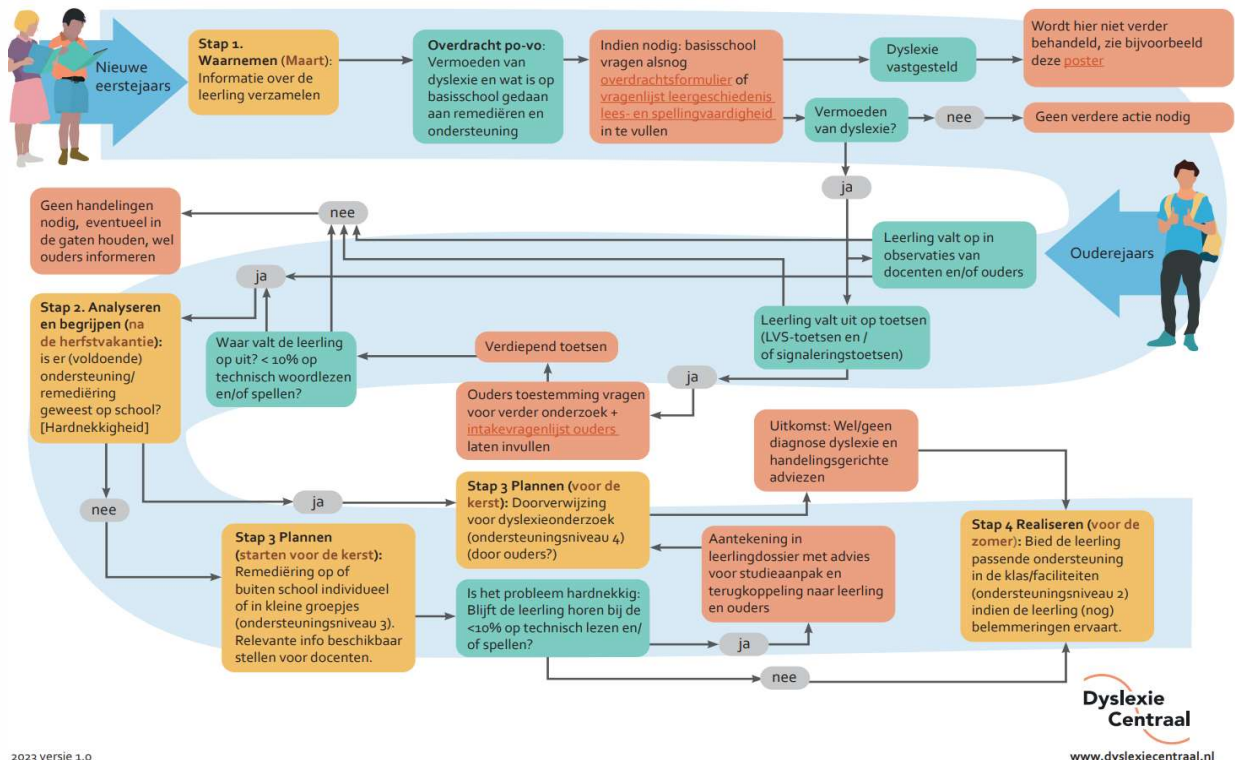

Wanneer het aanmeldossier van een eerstejaars leerling door de toelatingscommissie wordt beoordeeld, wordt het dossier direct gescreend op vermoedens van dyslexie. Wanneer er uit deze gegevens aanleiding is om te denken aan dyslexie, wordt aan het begin van het eerste leerjaar bij (alleen) die leerlingen een dyslexiescreening afgenomen door de dyslexiecoach. De dyslexiecoach zal de leerling uitnodigen voor een gesprek en zal daarnaast twee woordleestesten en een zinnendictee afnemen. De screeningsgegevens en voorinformatie uit het onderwijskundig rapport worden vervolgens beoordeeld door de orthopedagoog die op de school werkzaam is. Hierbij wordt gekeken naar de ernst én hardnekkigheid van de lees- en/of spellingsproblemen van de leerling. Er wordt gekeken naar de inhoud en het effect van de extra begeleiding die de leerling met lees- en/of spellingsproblemen op de basisschool ontvangen heeft. Indien er sprake is van ernstige lees- en spellingsproblemen, waarvoor op de basisschool reeds intensieve remedial teaching plaats heeft gevonden, zal de leerling worden uitgenodigd voor een vervolgonderzoek door de orthopedagoog. Indien er wel sprake is van ernstige lees- en spellingsproblemen, maar er heeft geen intensieve remediëring voor lezen en/of spellen plaatsgevonden, zal de middelbare school remedial teaching aanbieden. De remedial teaching wordt in dit geval ten minste 1 keer per week in een periode van 15 tot 20 weken gegeven en is gericht op de specifieke lees- en/of spellingsproblemen van de leerling. Indien een leerling na het volgen van de remedial teaching weinig tot geen groei laat zien, is het alsnog mogelijk de leerling aan te melden voor een vervolgonderzoek bij de orthopedagoog. Het is hiervoor van belang dat er een evaluatieformulier wordt aangeleverd, waarin de remedial teacher invult waaruit de geboden hulp bestond en wat het effect hiervan was (zie bijlage 2).

Samengevat wordt er tijdens de screening door de orthopedagoog een uitspraak gedaan over de aanwezigheid, de ernst en de hardnekkigheid van de lees- en/of spellingsproblemen. Dit geldt voor leerlingen in het eerste leerjaar, maar ook voor ouderejaars. Echter, voor leerlingen in de bovenbouw geldt dat zij al jaren leeservaringen hebben opgedaan. Indien er dan een ernstige lees- en/of spellingsachterstand is, dan is het aannemelijk dat er sprake is van didactische resistentie. Voor deze leerlingen geldt dat de orthopedagoog de hardnekkigheid niet hoeft vast te stellen aan de hand van een geëvalueerd remediërend traject.

Binnen Fierder Onderwijs is de werkwijze van Dyslexie Centraal leidend, zoals weergegeven in onderstaande afbeelding (Dyslexie Centraal, 2023).

Beslisboom Signalering lees- en of spellingproblemen en dyslexie in het vo

2023 versie 1.0

Dyslexie Centraal
www.dyslexiecentraal.nl

2.3. Opzet van het screeningsonderzoek

Tijdens het screeningsonderzoek worden door de dyslexiecoach een aantal woordleestesten en een zinnendictee bij de leerlingen afgenomen. Vervolgens worden de uitkomsten van deze testen, in combinatie met de voorinformatie uit het onderwijskundig rapport (o.a. leerresultaten en handelingsplannen van de intensieve begeleiding) door de dyslexiecoach voorgelegd aan de orthopedagoog. Wanneer er vanuit deze gegevens aanleiding is voor een officieel dyslexieonderzoek zal de leerling door de dyslexiecoach worden aangemeld voor vervolgonderzoek. Het vervolgonderzoek wordt door een orthopedagoog van Fierder Onderwijs of het samenwerkingsverband verricht. Op de meeste scholen binnen Fierder Onderwijs is de dyslexiecoach of dyslexie-expert betrokken bij de leerling om de aanmelding voor het onderzoek compleet te maken. De dyslexiecoach zorgt ervoor dat ouder(s)/verzorger(s) een vragenlijst invullen over de lees- en spellingsontwikkeling (voorschools en vroegschool) van hun kind, eventueel eerder onderzoek naar de lees- en/of spellingsproblemen en eerder geboden hulp geboden. Deze gegevens worden door de dyslexiecoach toegevoegd aan het aanmelddossier van de leerling. Alleen compleet aangeleverde aanmelddossiers worden in behandeling genomen door de orthopedagoog van de school.

In bijlage 3 is een checklist te vinden, waar de dyslexiecoach gebruik van kan maken om ervoor te zorgen dat het dossier compleet wordt.

Een compleet aanmeldossier bevat:

Formulier:	Ingevuld door:	Te vinden in:
Vragenlijst lees- en spellingsontwikkeling	Ouder(s)/verzorger(s)	Bijlage 4
Toestemmingsformulier	Ouder(s)/verzorger(s) Kind (vanaf 12 jaar)	Bijlage 5
Ruwe testcores screeningsonderzoek	Dyslexiecoach	
Indien van toepassing: evaluatieformulier geboden hulp in het VO	Remedial teacher	Bijlage 2
Indien van toepassing (leerling uit klas 2 of hoger): Twee signalenlijsten lees- en spellingsproblemen	De mentor en een talendocent	Bijlage 1

3. Onderzoek naar dyslexie

Op een aantal scholen binnen Fierder Onderwijs wordt het dyslexieonderzoek verricht door een orthopedagoog van het Expertisecentrum van Fierder Onderwijs. Op andere scholen binnen Fierder Onderwijs wordt het onderzoek verricht door een orthopedagoog van het desbetreffende samenwerkingsverband.

Om de specifieke leerstoornis dyslexie vast te stellen, worden bij het dyslexieonderzoek de criteria van de DSM-5 (American Psychiatric Association, 2014) gevolgd, namelijk:

A. Moeite met het aanleren en gebruik van lees- en/of spellingvaardigheden, zoals blijkt uit de persisterende aanwezigheid van minstens één van de volgende symptomen gedurende minstens 6 maanden, ondanks interventies gericht op deze moeilijkheden (= criterium van hardnekkigheid).

1. Onnauwkeurig of langzaam en moeizaam lezen van woorden (moeite met accurate of vloeiende woordherkenning; slecht decoderen)

2. Moeite met spelling

B. De betreffende schoolse vaardigheden zijn substantieel en meetbaar slecht ontwikkeld dan gezien de kalenderleeftijd verwacht mag worden en hebben significante negatieve invloed op de schoolresultaten en werkprestaties. (= criterium van ernst).

C. De leerproblemen beginnen tijdens de schooljaren, maar worden soms pas manifest op het moment dat de betreffende schoolse vaardigheden zwaarder belast worden dan de betrokkene met zijn beperkte(re) lees- en spellingvaardigheid aankan.

D. De leerproblemen kunnen niet beter verklaard worden door verstandelijke beperkingen, niet gecorrigeerde visus- of gehoorstoornissen, andere psychische of neurobiologische stoornissen, psychosociale tegenslagen, gebrekkige beheersing van de taal waarin het onderwijs gegeven wordt, of inadequaat onderricht (= criterium van exclusie).

De DSM-5 geeft aan dat het belangrijk is om ook een indicatie te geven van de ervaren last ofwel ervaren onderwijsbelemmeringen en de noodzakelijke ondersteuning die daarvan het gevolg is. In het dyslexieonderzoek binnen Fierder Onderwijs wordt de ernst, hardnekkigheid en exclusiviteit van de lees- en of spellingsproblemen als criteria gebruikt om een diagnose dyslexie te stellen.

3.1. Opzet van het onderzoek

Het onderzoek bestaat uit meerdere onderdelen, die zich richten op verschillende aspecten van het lezen en spellen. Allereerst wordt er een gesprek gevoerd met de leerling om een beeld te krijgen van de eigen ervaringen rondom de lees- en/of spellingsproblemen en geboden hulp. Vervolgens worden een aantal lees- en spellingstesten afgenomen. Daarnaast worden er testen afgenomen om de benoemselheid, fonemische analyse en auditief geheugen in kaart te brengen. Indien nodig kan er ook een intelligentietest worden afgenomen. Dit wordt gedaan in het geval er twijfels zijn over het leerniveau van de leerling en het uitsluiten van algehele leerproblemen. Voor het stellen van een diagnose wordt als ondergrens een intelligentieniveau van 70 gehanteerd. Er wordt vanuit gegaan dat wanneer de intelligentie van de leerling lager ligt, er dan ook sprake is van algehele leerproblematiek, wat het stellen van een diagnose bemoeilijkt.

3.2. Dyslexieverklaring

Wanneer uit het onderzoek een diagnose dyslexie wordt afgegeven door de orthopedagoog, gespecialiseerd in leerstoornissen (Rijksoverheid, 2023), dan wordt de opgestelde dyslexieverklaring in het leerlingdossier opgenomen. Een dyslexieverklaring is onbeperkt geldig en geeft de leerling recht op een aantal faciliteiten op het gebied van toetsen, schoolonderzoeken en examens. Een dyslexieverklaring is ook geldig voor alle toekomstige opleidingen die de leerling gaat volgen. De aanbevolen hulp en ondersteuning die geadviseerd wordt in de dyslexieverklaring kan in de loop van de jaren bijgesteld worden, afgestemd op de eisen van de onderwijssituatie waarin de leerling zich bevindt. Het wordt aangeraden dat de dyslexiecoach gedurende de schoolloopbaan regelmatig overlegt met de leerling welke dispensaties aan de orde zijn.

4. Begeleiding van leerlingen met dyslexie

Leerlingen met dyslexie hebben recht op adequate ondersteuning. De begeleidingsmogelijkheden binnen Fierder Onderwijs kunnen per school enigszins van elkaar verschillen. Hieronder wordt beschreven hoe de begeleiding over het algemeen binnen de verschillende scholen is vormgegeven.

4.1. Begeleiding in de klas

Voor alle leerlingen met dyslexie wordt door de dyslexiecoach in samenspraak met de leerling een dyslexiepas opgesteld. Op sommige scholen wordt dit een dyslexiekaart genoemd. Hiermee kunnen zij aantonen dat ze dyslectisch zijn en recht hebben op een aantal faciliteiten of compensaties. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om algemene faciliteiten zoals:

- Extra tijd bij proefwerken, toetsen en examens (20% van de toegestane tijd)
- Alle toetsen op een goed leesbare wijze (lettertype Arial 12)
- Minder nadruk op spelling bij vaktoetsen
- Leesbeurten vooraf aangekondigd krijgen
- Extra controle van de docent op schriftelijk werk
- Hulpmiddelen zoals spellingslijsten en regelkaarten toestaan tijdens de les
- Kopieën verschaffen van aantekeningen
- Gebruik mogen maken van een voorleesfunctie (o.a. LEX-app, Wordpad, Kurzweil, Microsoft Edge en Alinea)

De dyslexiepas is een persoonlijke kaart, waarop alleen de faciliteiten en compensaties beschreven staan waar de leerling op dat moment behoefte aan heeft. Gedurende de schoolloopbaan van de leerling evalueren de dyslexiecoach en de leerling of wat op de dyslexiepas staat nog relevant en nodig is en passen dit (indien nodig) aan op de dyslexiepas. De dyslexiepas kan bij een toets op de tafel worden gelegd, zodat de docenten direct kunnen zien welke leerlingen dyslectisch zijn en zij daar rekening mee kunnen houden.

Verder zullen docenten binnen de lessen individueel rekening houden met dyslectische leerlingen. De aanpassingen kunnen bijvoorbeeld liggen in het toepassen van pre-teaching, het ondersteunen bij het gebruik van ICT-hulpmiddelen, het aanpassen van het aantal te maken opgaven, het lettertype of de structuur in de werkbladen.

4.2. Begeleiding buiten de klas

Op de scholen van Fierder Onderwijs werken dyslexiecoaches. De dyslexiecoach is vanaf de screeningsfase betrokken bij de leerlingen met een vermoeden van dyslexie. Op het moment dat er een dyslexieverklaring wordt afgegeven, is de dyslexiecoach degene die samen met de leerling een dyslexiepas opstelt. De dyslexiecoaches verzorgen ook begeleiding en op een aantal scholen ook momenten van remedial teaching. Leerlingen met dyslexie kunnen bijvoorbeeld deelnemen aan een aantal begeleidingsblokken van zes weken,

waarbij ze begeleiding kunnen krijgen voor een specifiek probleem (bijvoorbeeld spellingregels of het aanleren van leesstrategieën bij begrijpend lezen). Andere taken van de dyslexiecoach kunnen zijn:

- Begeleidingsmomenten organiseren aan de hand van de methode DyslexieSleutels
- Aanleren van lees- en leerstrategieën
- Het ondersteunen van leerlingen bij de acceptatie van de diagnose dyslexie
- Spreekuren organiseren voor leerlingen met dyslexie
- Begeleiden en coachen van docenten die met de leerlingen met dyslexie werken
- Het ondersteunen bij de inzet van ICT-hulpmiddelen. Binnen Fierder Onderwijs wordt er gebruik gemaakt van LEX-app, Wordpad, Microsoft Edge, Kurzweil, Alinea en Alpha-Smart (alleen bij leerlingen die aantoonbare en behandelde schrijfproblemen hebben)

4.3. Begeleiding binnen het praktijkonderwijs

Omdat leerlingen binnen het praktijkonderwijs vaak algehele leerproblemen hebben (niet specifieke problemen bij het lezen en spellen, maar ook bij andere vakken) komt de diagnose dyslexie daar weinig voor.

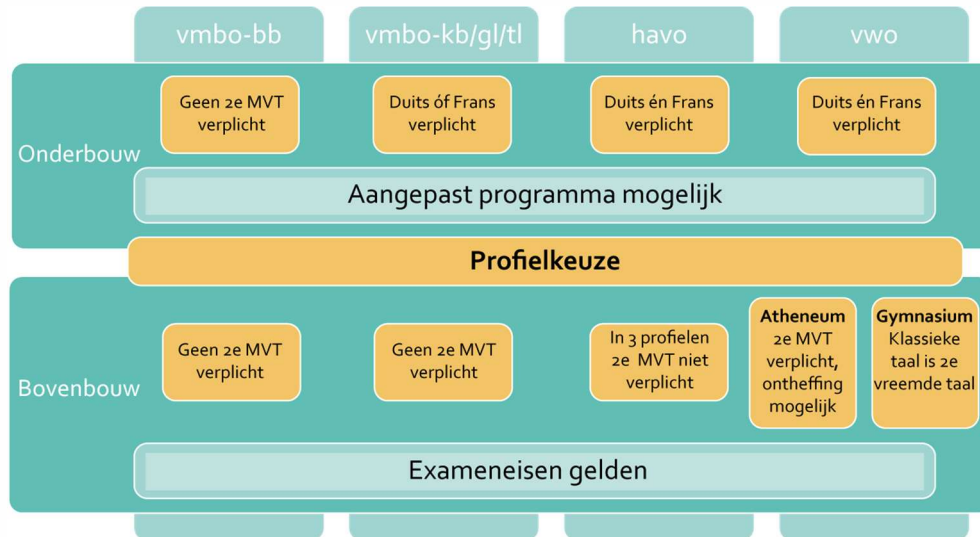
Binnen Fierder Onderwijs wordt een IQ van 70 als ondergrens gehanteerd. Dit betekent dat leerlingen die een lagere intelligentie hebben niet voor een dyslexieonderzoek in aanmerking komen. Wanneer er vanuit de basisschool of door ouder(s)/verzorger(s) een vermoeden van dyslexie is uitgesproken, zal door de orthopedagoog van de school dossieronderzoek worden gedaan. Hierbij wordt gekeken naar een mogelijke discrepantie tussen het technisch lezen en/of spellen en rekenen-wiskunde en naar de algehele cognitie van de leerling om te beoordelen of een leerling in aanmerking komt voor een dyslexieonderzoek.

Vanwege het individuele karakter van dit type onderwijs en de intensieve begeleiding die leerlingen binnen het praktijkonderwijs krijgen bij het leren, is de begeleiding voor dyslectische leerlingen verweven binnen het onderwijsaanbod.

5. Regelingen vrijstellingsmogelijkheden en examen

Bij de toetsen en examens is het van belang dat er rekening wordt gehouden met leerlingen met dyslexie.

Bekend is dat het maken van toetsen bij leerlingen met dyslexie vaak stress veroorzaken, met name wanneer het gaat om veel lees- en of schrijfwerk tijdens de toets. Om te voorkomen dat leerlingen stress ervaren en mogelijk slechte cijfers halen door hun zwakkere lees- en schrijfvaardigheden, zijn er bepaalde vrijstellingen en aanpassingen mogelijk in het voortgezet onderwijs. In onderstaande figuur (bron: Dyslexie Centraal, 2023) is samengevat welke mogelijkheden er zijn voor vrijstellingen rondom de tweede moderne vreemde taal. Per onderwijsniveau wordt hieronder toegelicht wat er mogelijk is.

5.1. Vrijstellingen en aanpassingen in het vmbo

VMBO onderbouw

In de eerste twee leerjaren is Frans óf Duits als tweede moderne vreemde taal verplicht. Scholen mogen zelf kiezen welke van de twee talen zij aanbieden, maar mogen ook beide talen aanbieden. Voor het volgen van alleen Frans of alleen Duits is daarom geen ontheffing nodig. Vrijstelling voor Frans én Duits is niet mogelijk. Op scholen waar maar één taal wordt gegeven, kan geen vrijstelling worden gegeven. Hierbij kan een uitzondering worden gemaakt voor leerlingen die doorstromen naar de basisberoepsgerichte weg.

Wel kan de school in de eerste twee leerjaren van het vmbo zelf invulling geven aan het onderwijs in die tweede moderne vreemde taal omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor de moderne vreemde talen. Zo kan er bijvoorbeeld meer nadruk worden gelegd op het leren van mondelinge communicatievaardigheden en minder op leesvaardigheid. De school moet hierbij wel rekening houden met de doorstroommogelijkheden van de leerling.

Alleen in een aantal specifieke gevallen is ontheffing voor Frans én Duits mogelijk. Het gaat hierbij in eerste instantie niet om dyslectische leerlingen. Ontheffing is mogelijk voor leerlingen die:

- Spaans, Arabisch of Turks volgen
- Buiten Nederland vergelijkbaar onderwijs hebben gevolgd, en daarbij geen of te weinig onderwijs in Frans of Duits hebben gekregen. Deze leerlingen hebben in de tussentijd niet al op een andere vmbo-school in Nederland onderwijs gevolgd en stromen niet in het eerste leerjaar in. Wanneer ze in het eerste jaar instromen, kunnen ze het reguliere programma volgen en is er geen sprake van een achterstand.

Vmbo bovenbouw

In de bovenbouw van het vmbo zijn er weinig mogelijkheden tot ontheffingen geregeld, omdat er in de verschillende sectoren veel keuzevrijheid is. Hierdoor is het voor leerlingen met dyslexie mogelijk om een vak

als Frans of Duits niet te kiezen. De ontheffingsmogelijkheden zijn daarom van toepassing op de sector Economie. Leerlingen kunnen hierbij de tweede moderne vreemde taal vermijden door wiskunde te kiezen. Leerlingen die in de eerste twee leerjaren ontheffing hadden voor Frans of Duits, behouden deze ontheffing in de sector Economie. In plaats van Frans of Duits kunnen ze kiezen voor Spaans, maatschappijleer, geschiedenis en staatsinrichting of aardrijkskunde. Dit geldt ook voor leerlingen die onderwijs gaan volgen in de basisberoepsgerichte leerweg en die eerder leerwegondersteunend onderwijs (Iwoo) volgden.

5.2. Vrijstellingen en aanpassingen op havo/vwo

Havo en vwo onderbouw

Er kan geen vrijstelling worden verleend van de talen Nederlands en Engels, omdat dit kernvakken zijn. Deze zijn verplicht in alle leerjaren. In de eerste drie leerjaren zijn Fries, Frans en Duits verplicht. Er kan geen ontheffing worden verleend aan dyslectische leerlingen. Wel kan de school in de eerste drie leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er (met uitzondering van Engels) geen kerndoelen zijn voor moderne vreemde talen. Zo kan er bijvoorbeeld meer nadruk worden gelegd op het leren van mondelinge communicatievaardigheden en minder op leesvaardigheid. De school moet hierbij wel rekening houden met de mogelijke profielkeuze van de leerling in verband met zijn doorstroommogelijkheden. Indien een dyslectische leerling in de onderbouw van havo of vwo Spaans volgt, is een ontheffing voor het volgen van Frans of Duits wel mogelijk. Dit kan worden verleend door het gevoegd gezag van de school.

Havo en vwo bovenbouw

In de bovenbouw op de havo en het gymnasium is een tweede moderne taal niet verplicht. Havoleerlingen kunnen de tweede moderne vreemde taal vermijden door een ander profiel te kiezen dan Cultuur en Maatschappij. Binnen het gymnasium is geen ontheffingsmogelijkheid geregeld, omdat daar de klassieke taal in plaats van de tweede moderne vreemde taal komt. In de bovenbouw van het vwo is in het gemeenschappelijke deel een tweede moderne vreemde taal verplicht. De tweede moderne vreemde taal kan dus niet vermeden worden door een profielkeuze. Maar, op het vwo kan in het vierde leerjaar het bevoegd gezag een leerling ontheffing verlenen voor de tweede moderne taal. In plaats van de tweede moderne taal volgt de leerling een ander examenvak. De ontheffing kan worden verleend:

- Aan een leerling met een stoornis die betrekking heeft op taal of met een zintuigelijke beperking die effect heeft op taal
- Aan een leerling die een andere moedertaal heeft dan Nederlands of Fries
- Aan een leerling die onderwijs volgt in het profiel Natuur en Techniek of het profiel Natuur en Gezondheid en het onderwijs in de taal verhindert naar verwachting succesvolle afronding van de opleiding.

5.3. Aanpassingen tijdens toetsen en examen

Iedere school kan in principe zelf bepalen welke aanpassingen zij bij reguliere toetsen (zoals overhoringen of het maken van werkstukken) geven voor dyslectische leerlingen. Gegevens uit de dyslexieverklaring zijn hierbij leidend, maar aanpassingen vinden altijd plaats in overleg tussen school, ouder(s)/verzorger(s) en leerling.

Suggesties voor aanpassingen tijdens reguliere toetsen zijn:

- Voorlezen van teksten met behulp van voorleessoftware
- Verlenen van extra tijd bij toetsen of een verminderd aantal opgaven aanbieden
- Mondeling overhoren in plaats van schriftelijk
- Aanbieden van toetsen in een vergroot lettertype, namelijk Arial 12
- Spellingsfouten verminderd meerekenen in de beoordelingen

A blue L-shaped graphic is positioned on the left side of the page, partially overlapping the text area.

Wettelijk zijn er eisen vastgesteld ten aanzien van de mogelijkheden voor vrijstellingen bij de school- en centrale examens. Bij het schoolexamen hebben leerlingen dezelfde rechten bij het centraal examen. Het is van belang dat voor leerlingen met dyslexie duidelijk is welke hulpmiddelen of aanpassingen er worden geboden door de school. Leerlingen moeten bijvoorbeeld geruime tijd oefenen met auditieve ondersteuning, wanneer de leerling dit ook zal gebruiken bij het examen. De school heeft hierin de taak de leerling hierop voor te bereiden. Op de volgende pagina wordt een totaaloverzicht van toegestane en niet toegestane aanpassingen bij het school- en centraal examen voor leerlingen met dyslexie.

Overzicht van mogelijke aanpassingen tijdens het school- en centraal examen voor leerlingen met dyslexie:

Aanpassing	Wel/niet toegestaan?	Toelichting
Tijdsverlenging	Wel	Voor alle leerlingen met dyslexie geldt dat zij recht hebben op een tijdsverlenging van maximaal 20% van de toegestane tijd.
Pauzes als alternatief voor tijdsverlenging	Wel	De pauzes kunnen vooraf besproken worden met de leerling. De duur van de pauzes mogen in de totaal niet meer dan een uur bedragen.
Auditieve ondersteuning	Wel	Dit kan tijdens het centraal examen bijvoorbeeld door middel van spraaksynthese waarbij de digitale tekst omgezet wordt in computerspraak (1), door gebruik te maken van de app Passend Lezen* (2), door een toezichthouder op verzoek incidenteel te laten voorlezen (3) en bij digitale examens door gebruik te maken van de ingebouwde verklanking in Facet (4).
Spellingcontrole	Wel	Aan leerlingen met een deskundigheidsverklaring omtrent dyslexie mag het gebruik van spellingscontrole bij alle centraal examens worden toegestaan. Bij de beoordeling moeten correctoren conform het algemene correctievoorschrift punten in mindering brengen.
Lettertype en vergrotingen	Niet	Aanpassingen in het lettertype en vergroting van het papier is niet toegestaan. Arial puntsgrootte 12 op A4-papier is standaard, A3-formaat is niet toegestaan.
Gebruik van computer als schrijfgerei	Wel	De school ziet er op toe dat de leerling geen toegang heeft tot hulpmiddelen die niet zijn toegestaan.
Hulpmiddelen zoals digitaal woordenboek, spellingskaarten, stappenplannen of grammaticakaarten	Niet	Alleen een papieren woordenboek is toegestaan.

*Passend Lezen is sinds 2022 de vervanger van de Daisy lezer

5.4. Rol van de inspectie bij aanpassingen en vrijstellingen

De school heeft voor het aanbrengen van aanpassingen bij het examen geen toestemming nodig van de inspectie. De directie besluit binnen de kaders van de wet over een aangepaste afname van het eindexamen en eventuele aanpassingen of vrijstellingen in het onderwijsprogramma. De onderwijsinspectie hoeft hiervoor geen toestemming te verlenen. Wel moet de directie de aanpassingen binnen een redelijke termijn bij de inspectie melden en onderbouwen op basis van het dossier van de leerling.

Literatuur

American Psychiatric Association. *Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen (DSM-5)*. Amsterdam: Boom.

College voor Toetsen en Examens (2023). Computer als schrijfgerei. Geraadpleegd op 18 oktober 2023, van https://www.examenblad.nl/system/files/2023-09/Computer_als_schrijfgerei_bij_centrale-examens_2023_2024.pdf

College voor Toetsen en Examens (2023). *Kandidaten met een ondersteuningsbehoefte*. Geraadpleegd op 18 oktober 2023, van https://www.examenblad.nl/system/files/2023-09/Brochure_kandidaten_met_een_ondersteuningsbehoefte_VO_2024.pdf

Dyslexie Centraal (2023). *Vrijstellingen bij de talen*. Geraadpleegd op 18 juli 2023, van <https://dyslexiecentraal.nl/weten/wet-en-regelgeving/vrijstellingen-bij-de-talen>

Henneman, K., Bekebrede, J., Cox, A. & Krosse, H. H (2013). *Protocol dyslexie voortgezet onderwijs. Handreiking voor directie, middenmanagement en docenten*. Masterplan Dyslexie.

Rijksoverheid (z.d.). *Hoe worden leerlingen met dyslexie begeleid op school?* Geraadpleegd op 22 juni 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-worden-leerlingen-met-dyslexie-op-school-begeleid>

Toering, B., van Dreunen, M. & Ghesquière, P. (2021). *Brede vakinhoudelijke richtlijn dyslexie*. Nederlandse vereniging van psychologen, Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen, Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie & Landelijke Beroepsvereniging Remedial Teachers.

Bijlage 1: Signalenlijst lees- en spellingsproblemen

Je hebt bij een van jouw leerlingen een vermoeden van dyslexie. Voorafgaand aan de leerlingbespreking is het nodig dat onderstaande signalenlijst door twee lesgevende docenten ingevuld wordt, zodat beoordeeld kan worden welke signalen van dyslexie gezien worden in de les.

Geef bij onderstaande zinnen aan of het signaal in de les door jou gezien is. Het kan hierbij helpend zijn om in de les specifieke taken te geven aan de leerling om zo gedrag te observeren. **Kruis aan welke signalen op de leerling van toepassing zijn:**

Naam leerling:

School:

Klas:

De leerling...	Gezien?
Heeft moeite met nauwkeurig en vloeiend lezen	
Struikelt tijdens het hardop lezen over onbekende woorden	
Leest zeer traag tijdens het stillezen en/of hardop lezen	
Maakt veel spelfouten bij de moderne vreemde talen	
Gebruikt Nederlandse spelling bij het schrijven van woorden in de moderne vreemde talen	
Heeft moeite om de juiste uitspraak van woorden in de moderne vreemde talen onder de knie te krijgen	
Heeft moeite met het onthouden of ophalen van begrippen, namen en/of jaartallen uit het geheugen	
Heeft moeite met het juist vervoegen van werkwoorden	
Heeft woordvindingsproblemen: zoekt bij het geven van antwoorden naar de juiste woorden	
Heeft moeite om het tempo van de klas bij te houden als het gaat om lezen en schrijven	
Schrijft onsamenhangende teksten en laat hierin moeite zien met formuleren/stellen	
Maakt fouten tijdens het overnemen van gegevens van het digibord	
Is onzeker over zijn/haar lees- en/of schrijfvaardigheden	
Vertoont vermijdingsgedag bij taken waarbij gelezen of geschreven moet worden	
Specifieke opmerkingen m.b.t. gesignaleerde leerling:	

Bijlage 2: Evaluatieformulier extra begeleiding VO

Vul dit formulier alleen in als er in het voortgezet onderwijs extra begeleiding (RT) geboden is!

Naam leerling	
Klas en niveau	
Extra begeleiding gehad voor	technisch lezen / spelling / begrijpend lezen
Extra begeleiding is gegeven door	Naam: Functie:
Duur en frequentie van de begeleiding	<u>Totaal aantal weken:</u> Leerjaar: Van: (datum) Tot: (datum) Aantal minuten per keer: Aantal keren per week: <hr/> Leerjaar: Van: (datum) Tot: (datum) Aantal minuten per keer: Aantal keren per week:
Opbouw van de begeleiding	Instructie: ja/nee Oefenen: ja/nee Feedback op gemaakte werk: ja/nee
Groepsgrootte tijdens begeleiding (=aantal leerlingen)	
Gebruikte methode(s) / Werkbladen	
Waar is tijdens de begeleiding aan gewerkt? (Graag zo gedetailleerd mogelijk omschrijven)	
Hoe was de aanwezigheid/ inzet/motivatie/ concentratie van leerling?	
Wat was het effect van de begeleiding? Is er sprake van verbetering?	
Overige informatie of bijzonderheden	

Bijlage 3: Checklist aanmeldossier dyslexieonderzoek

Naam leerling:

Klas:

Documenten:	Ingevuld door:	Aanwezig?
Vragenlijst lees- en spellingsontwikkeling	Ouder(s)/verzorger(s)	
Toestemmingsformulier	Kind en/of ouder(s)/verzorger(s)	
Indien van toepassing: Evaluatieformulier geboden hulp in het voortgezet onderwijs	Dyslexiecoach of remedial teacher	
Ruwe testcores screeningsonderzoek	Dyslexiecoach	
Indien de aan te melden leerling in klas 2 of hoger zit: Twee signalenlijsten lees- en spellingsproblemen	Twee docenten	

Bijlage 4: Vragenlijst ouder(s)/verzorger(s) dyslexieonderzoek

Tijdens de dyslexiescreening is uw kind geselecteerd voor een vervolgonderzoek. Om dit onderzoek zorgvuldig te kunnen doen hebben wij relevante informatie nodig van de ouder(s)/verzorger(s). U kunt hiertoe onderstaande vragen beantwoorden.

Naam leerling:
School:
Klas en niveau:
Telefoonnummer:

1. Uw kind is uitgenodigd voor een vervolgonderzoek naar dyslexie. Had u dit verwacht?

Ja, omdat

.....

Nee, we merken weinig of niets van taalproblemen bij ons kind. (Eventueel toelichten):.....

.....

2. Komt dyslexie of ernstige lees- en spellingsproblemen voor in de familie? Zo ja, bij welke gezins- of familieleden?

Graag ook aangeven of er familieleden zijn die geen diagnose dyslexie hebben, maar wel veel moeite ervaren in het lezen of spellen.

.....

De volgende vragen gaan over de periode voordat uw kind naar de basisschool ging:

3. Hoe is de spraak-/taalontwikkeling van uw kind verlopen? Graag de volgende vragen beantwoorden.

- Was uw zoon/ dochter later dan gemiddeld met praten? Ja/Nee
- Heeft hij/zij gestotterd? Ja/Nee
- Heeft hij/zij moeilijk verstaanbaar gepraat? Ja/Nee
- Kon hij/zij moeilijk op woorden komen? Ja/Nee
- Had hij/zij moeite met het onthouden van woorden? Ja/ Nee
- Had hij/zij moeite met het onthouden van rijmpjes of liedjes? Ja/Nee
- Heeft hij/zij logopedische hulp gehad? Ja/Nee
- Heeft hij/zij problemen gehad met het gehoor? Ja/Nee
- Heeft hij/zij problemen gehad met het zicht? Ja/Nee

4. Zijn er specifieke problemen geweest op gedrags- en/of lichamelijk gebied in de voorschoolse periode?

Nee

Ja, korte toelichting:

De volgende vragen gaan over de basisschoolperiode en het voortgezet onderwijs:

5. Hoe ging het met uw kind toen hij/ zij leerde lezen en schrijven in groep 3?
- Geen bijzonderheden
 - Mijn kind had problemen met het leren lezen, namelijk
.....
 - Mijn kind had problemen met het leren schrijven, namelijk
.....
6. Hoe waren de vorderingen van groep 4 tot en met groep 8? (graag aankruisen wat van toepassing is)
- Niets gemerkt van leerproblemen.
 - Er was sprake van een duidelijke achterstand bij lezen
 - Er was sprake van een duidelijke achterstand bij spellen
 - Er was sprake van een duidelijke achterstand bij (inzichtelijk) rekenen
 - Het kind had moeite met het onthouden van topografie
 - Het kind had moeite met het onthouden van de tafels
 - Het kind had moeite met leren klokkijken
 - Het kind had moeite met het onthouden van woordrijtjes
7. Is er op de basisschool of door een externe instantie extra hulp of begeleiding geweest voor lezen, spellen, schrijven en/of rekenen?
- Nee.
 - Ja, graag de volgende vragen beantwoorden:
 - a. Voor welk vak werd de begeleiding gegeven?.....
 - b. In welk leerjaar ontving het kind de begeleiding?.....
 - c. Hoe lang heeft de begeleiding plaatsgevonden en wat was de frequentie (bijv. 1 uur per week, een half jaar lang).....
8. Is er bij uw kind sprake van:
- AD(H)D
 - Autisme spectrumstoornis
 - Dyscalculie
 - Anders, nl.....
9. Hoe was/is de motivatie, inzet, aandacht en concentratie van uw kind in het verleden en op dit moment op school?
-
-
-
10. Heeft uw kind weleens last (gehad) van het onzekerheid of frustratie over zijn lees- en/of spellingsvaardigheden?
-
-
-

11. Is uw kind in het verleden getest op intelligentie?

- Nee
- Ja (graag toelichten)
Datum onderzoek:.....
Naam onderzoeker:
Naam onderzoeksinstantie:.....
Onderzoekresultaten:.....

12. Welke informatie lijkt u verder belangrijk om te vermelden?

.....
.....
.....

Dit formulier is ingevuld door

Relatie tot leerling

Datum:

Handtekening:

Bijlage 5: toestemmingsformulier dyslexieonderzoek

Beste [naam leerling] en ouder(s)/verzorger(s) van [naam leerling],

Wij vragen toestemming voor de afname van een dyslexieonderzoek bij [naam leerling]. Het onderzoek zal bestaan uit een vragenlijst voor zowel [naam leerling] als ouder(s), een leestekst en een zinnendictee. Daarnaast zal [naam leerling] korte opdrachten maken die het niveau van technisch lezen (EMT en Klepel), fonemisch bewustzijn (analyse-toets van Kleijnen), benoemsnelheid (CB&WL) en het werkgeheugen (15 Woordentest) meten. Het doel is om te onderzoeken of er bij [naam leerling] sprake is van dyslexie. Het onderzoek zal op school worden afgenomen door [naam orthopedagoog/psychodiagnostisch medewerking], (in samenwerking met [naam orthopedagoog]). [naam leerling] kan dit ondertekende formulier dan inleveren. Let op: **geen ondertekend formulier betekent geen onderzoek.**

Het onderzoek zal plaatsvinden op [datum] om XX uur.

Door dit formulier te ondertekenen geeft u tevens toestemming aan de orthopedagoog dat de onderzoeksgegevens besproken mogen worden met school.

Ondergetekende (leerling):

Naam :
Geboortedatum :
Leeftijd :
Adres :
School :
Groep/Klas :

Geeft toestemming aan de orthopedagoog van Fierder Onderwijs, [naam orthopedagoog], voor het uitvoeren van de onderzoeken.

Datum:

Handtekening [leerling]:

Wij, ouder(s)/verzorger(s), geven hierbij toestemming voor de afname van het onderzoek bij [naam leerling]*:

Handtekening Ouder/Verzorger 1:.....

Handtekening Ouder/Verzorger 2:.....

** Indien beide ouders/verzorgers gezag hebben, dienen zij ook beide te tekenen. Als er slechts door één ouder/verzorger getekend wordt, terwijl beide ouders/verzorgers gezag hebben, kan het onderzoek **niet** doorgaan. Daarnaast dient ook de leerling te tekenen. Als dit formulier ondertekend wordt door één ouder/verzorger, dan gaan wij ervanuit dat hij/zij de enige is met bevoegd gezag.*